

80 let ddr. Jožeta Mačka

Sredi letošnje jeseni bo dopolnil 80 let svojega življenja eden najbolj izjemnih sodobnih slovenskih znanstvenikov akad. prof. ddr. Jože Maček. Njegova izjemnost je večplastna. Mnogi si ga zapomnijo zaradi njegovega akademskega naziva. Nekateri ga poznajo po eni največjih slovenskih znanstvenih bibliografij. Manj pa jih ve, da je doktor agronomije, ekonomije in zgodovine. Še manj pa jih ve, da za njegovimi disertacijami ne stojijo samo razprave, ki so pogoj za pridobitev doktorskega naziva, ampak pravi opusi znanstvenega dela znotraj posamezne znanstvene discipline.

Izjemni Štajerec je rojen 28. oktobra 1929 v Njivicah pri Sv. Petru oziroma Oleščah pri Laškem v kmečki družini. Gospodarska dejavnost ali bolje socialni položaj njegovih prednikov sta bila v prvih letih po II. svetovni vojni obsojena na izginotje. Svojo prihodnost je zato najprej iskal v trgovski stroki. Ta ga ni zadovoljila, zato je po večerni gimnaziji odšel na srednjo kmetijsko šolo v Mariboru in se nato zaposlil na Inštitutu za hmeljarstvo v Žalcu. Od tu je odšel na agronomsko fakulteto v Ljubljani in tam ob svoji tridesetletnici diplomiral. Kot Humboldtov štipendist je odšel v Nemčijo in v Bonnu 1964 doktoriral iz bolezni rastlin. Svoje znanje je nato prenašal na svoje študente na ljub-

ljanski agronomiji vse do upokojitve leta 1997.

Svojo prvotno trgovsko-ekonomsko kariero je nato nadgradil s študijem ekonomije, iz katere je v Ljubljani diplomiral 1968, dve leti kasneje pa iz iste znanstvene discipline doktoriral v Beogradu. Njegov beograjski mentor, znameniti ekonomski zgodovinar prof. dr. Nikola Vučo, ga je štel za enega svojih najbolj bleščečih doktorantov. Ljubljanski doktorat iz zgodovine leta 1990 ni bil nobena formalnost, ampak sijajna manifestacija vrhunskega znanja pred komisijo, v kateri je s svojim enkratnim znanjem in talentom »gospodaril« akad. prof. dr. Sergij Vilfan.

Slovensko zgodovinopisje je po II. svetovni vojni slovelo po izjemno tenkočutnem raziskovanju agrarne problematike. Svoj vrh je doseglo z izdajo dveh zvezkov Gospodarske in družbene zgodovine Slovencev, Zgodovine agrarnih panog. Ko danes gledamo nazaj na monumentalno delo, katerega nadaljevanja kot vse kaže ne bomo doživeli, moramo obžalovati, da k delu niso pritegnili Jožeta Mačka. Mogoče konceptualno ni sodil v ekipo, ki so ji bila v ospredju zanimanja bolj socialna vprašanja in razmerja, bi ji pa nedvomno izjemno koristil v njenem čisto agrarno-tehničnem delu, kjer je najšibkejša. V tem pogledu je vse delo slonelo na dr. Vladu Valenčiču, ki je bil ekonomist oziroma zgodovinar po

volji oblasti. Nekatere stvari bi se takrat še dalo dokumentirati, na primer stare vrste žit in drugih pridelkov, pasme živine, ki so nam izginile pred očmi. Prednost Jožeta Mačka je bila namreč v tem, da je iz kmetije zrasel oziroma je z njo še danes povezan, medtem ko je večina avtorjev poznala agrar predvsem od zunaj. Tako moramo zapisati, da je naš jubilarant razvijal samostojno smer slovenske agrarne zgodovine, ki je delu naših uglednih profesorjev zgodovinarjev nujno dopolnilo.

Ko nam danes nekateri iz tujine kot veliko odkritje ponujajo ekološko zgodovino, je dovolj, da sežemo po bibliografiji Jožeta Mačka, ki je prvo razpravo s tega področja objavil že leta 1974. Nasploh lahko rečemo, da je na varstvo rastlin vselej gledal ne zgolj z agrarno-tehničnega vidika, včasih smo to označevali kot tehnokratskega, kar pa je bilo po odstranitvi Staneta Kavčiča iz slovenske politike nevarno, ampak je vselej stal na stališču koristnika. Varstvo rastlin da, vendar ne v škodo konzumenta. Kot vikendaški kmetovalec sem vselej z veliko pozornostjo prebiral njegove članke o raznih fitofarmaceutskih sredstvih. Bil je pravzaprav med prvimi pri nas, ki je opozarjal, da se z njimi ne gre igrati. Kdor se spomni, kako smo včasih nekritično sprejemali nova tovrstna pomagala k boljšemu, zlasti pa večjemu pridelku, bo še toliko bolj cenil njegovo tovrstno oranje ledine na Slovenskem. Zdi se, da današnji slovenski ekologi tega njegovega velikega prispevka k kvalitetni in zdravi prehrani, k ohranjanju naše narave, ne le ne cenijo dovolj, ampak sploh ne poznajo. V tem pogledu je njegova zasluga nedvomno zgodovinska. Ze delo na tem področju popolnoma opravičuje njegovo življenjsko poslanstvo. Vse ostalo je presežek.

Ko danes gledamo na delo akad. prof. ddr. Jožeta Mačka na ekonomskem področju, povsem jasno vidimo, da ga je tudi tu zanimal prvenstveno agrar v smislu njegovega ekonomskega prilagajanja novim družbenim razmeram, zlasti njegova tehnično-ekonomska modernizacija. Tu mislimo predvsem na monografije oziroma dela, kjer obravnava uvajanje dosežkov agrarnega prevrata v slovensko kmetijstvo v stoletju po odpravi fevdalizma, novih živinskih pasmah, kmetijski mehanizaciji in podobno. Tudi pri obravnavi trsnih in krompirjevih boleznih je posebno izpostavil ekonomski vidik teh velikih katastrof v naši preteklosti.

Kot kmečki otrok – svoje pripadnosti slovenski zemlji kot Slovenec in njen neposredni skrbnik ni nikoli prikrival – ga je zelo pritegnil tudi družbeni položaj naših kmečkih prednikov. Bil je med prvimi, ki se je sistematično ukvarjal z družbenimi in tehničnimi vidiki jožefinskih reform, upravljanjem veleposesti, zlasti nekdanjih cerkvenih ter z abolicijo

in relucijo tlake. Poudarjal je tudi pomen agrarnih struktur in kot prvi opredelil vlogo gozdov pri našem plemstvu oziroma kasnejši veleposesti. Posebno se je ukvarjal tudi z zgodovino Kranjskega verskega sklada in bistveno prispeval k odpravi nekaterih nejasnosti, ki jih vrsta slovenskih zgodovinarjev ni bila pripravljena razumeti. Na nek način jih je, vsaj nekatere, rešil pred trajno sramoto zaradi njihove kulturobojnosti. Pri tem naj še posebno izpostavimo njegov pretanjen posluš za pravni vidik tega izmišljenega ali bolje ideološkega problema, ki ga je kot družben problem dolgo časa izrabljajal del slovenske politike.

Pri Mačkovem raziskovanju slovenske zgodovine je značilno, da dela predvsem na zgodovinskih virih, da ne obvlada samo starejše nemščine, ampak tudi stare pisave. Ne obvlada samo tehničnih problemov pri tovrstnih raziskavah, ampak je doma tudi v času in prostoru, ki ga obravnava. Prav v tem je njegova bistvena prednost pred nekaterimi zgodovinarji posameznih znanstvenih disciplin.

Zadnja leta je Jože Maček načel nov problem slovenske preteklosti, to je vprašanje mašnih in svetnih ustanov na Kranjskem in v Avstrijski Istri. Doslej sta izšli dve oziroma tri monumentalne knjige, kjer nam na podlagi arhivske dokumentacije za vsako župnijo predstavlja to vrsto slovenske dobrotelosti oziroma v nekaterih primerih tudi nečimrnosti. V tovrstne, predvsem mašne ustanove, so bila vložena velika sredstva. Mnogi, ki o njih pišejo, ne poznajo njihovega ozadja. Predvsem spregledujejo, da so smeli uporabniki uporabljati le obresti oziroma dohodek posesti, vložni kapital v nepremičnini ali gotovini pa je moral ostati nedotaknjen. Tako spoznavamo nekatera zanimiva družbena razmerja, zlasti pa dobivamo vpogled v mentaliteto naših prednikov. Delo je izjemno zahtevno in mukotrpno in človek se sprašuje, od kod jubilarant črpa voljo in energijo za tovrstne napore.

Glede na naravo Kronike moramo še posebno izpostaviti njegove prispevke k slovenski krajevni zgodovini. Sam ali pa kot soavtor je napisal monografije o župniji Sv. Rupert nad Laškim, Podčetrtku, nadžupniji Rogatec, Sv. Roku ob Sotli, Olimju ... Jože Maček je tudi avtor obsežne "kratke zgodovine slovenskega kmečkega stanu" *Na zemlji domači*, ki je dejansko slovenska enozvezkovna agrarna zgodovina.

Svoj letošnji življenjski jubilej bo akad. prof. ddr. Jože Maček proslavil z novo monografijo. Povsem v stilu svojega življenja in dela. Želimo mu še veliko podobnih praznovanj. Vsebine (in dela) ter idej mu ne manjka.

Stane Granda